

ADRIAN I. ANGHELESCU

OAMENII ACEIA

Ultima înhumare la Buttenheim,
satul lui Levi Strauss

Cuprins

Cuvânt înainte ~ 5	San Francisco - 1872 ~ 97
Prolog ~ 7	San Francisco - 1873 ~ 101
Buttenheim - 1938 ~ 11	Heidegger și Husserl ~ 103
Buttenheim - 1845 ~ 23	San Francisco 1874 - 1879 ~ 111
Hamburg - 1847 ~ 29	Cunoaștere și Adevăr ~ 115
New York - 1847 ~ 35	San Francisco 1880 - 1900 ~ 123
Câți evrei, atâtea idei ~ 39	Visul Sionist ~ 131
Kentucky - 1848 ~ 51	San Francisco -
Kentucky - 1850 ~ 53	sfârșit de secol XIX ~ 135
Ce este, oare, filosofia? ~ 57	Germania - anii '30 ~ 141
San Francisco - 1853 ~ 63	Shema Israel - 1902 ~ 155
San Francisco 1856 - 1857 ~ 67	Cimitirul ~ 159
Judaism, antisemitism,	Kadiș 1902... 1938... ~ 173
sionism ~ 71	Epilog ~ 175
San Francisco 1860 - 1870 ~ 85	Postfață ~ 179
Asimilare versus tradiții ~ 89	Bibliografie ~ 181

Prolog

Aburii dimineții de duminică, 6 noiembrie 1938, nu se hotărau încă să se lase risipiți, când cei zece bărbați, atât de diferiți și totodată atât de asemănători (în orice caz în ochii vecinilor lor, pentru care vor rămâne pe veci „oamenii aceia”, cu care făceau comerț de cai) porneau pe Seigendorferweg continuând apoi, ghidați de drumeagurile prăfuite, printre lanuri de cereale, către cimitirul israelit de la liziera pădurii, în ceea ce avea să se dovedească a fi ultima înmormântare de la Buttenheim. Înmormântarea marca dispariția ireversibilă a unui om, dar și a unei epoci, a unui mod de viață de acolo și de atunci... de până atunci.

Capetele lor se-nălțau și se coborau în ceață ca pistoanele unei mașini cu aburi, asemenea siluetelor străbunilor lor prin turbioanele de nisip din deșertul unde a început periplul lor milenar.

Nimic în lumea asta nu a izvorât din origini atât de improbabile pentru a ajunge să se cristalizeze într-o asemenea măsură în certitudini și speranțe, într-o atât de pașnic răspândită și încetățenită spiritualitate universalistă, filosofie sacră, cosmogonie și religie a cotidianului, în morală și etică, abordare socială și ecologică a lumii avant-la-lettre (Iosif - pionier al ecologiei, șmitaua ca necesitate a „odihnei” pământului, șabatul în ce o privește pe cea a oamenilor, dar

și pe cea a animalelor, jubileul ca necesitate a redistribuirii periodice a bogățiilor acumulate) și, nu în ultimul rând, autoironie, capacitate critică și analitică de excepție, atât de identificabile cu civilizația umană însăși, de parcă ar exista de când lumea și Pământul.

Buttenheim - 1938

— Înainte vreme, când reveneam pe meleagurile natale, mă epuizam făcând turul amicilor și al rudelor, de parcă nu mi-ar fi fost de ajuns trecerea oceanului tocmai din California via Franța până la noi în „Elveția Franconă”, mai exact spus „până la voi” în Franconia.

De data asta însă am avut parte doar de turul cimitirelor, iar azi bat toate recordurile și particip la înmormântarea unuia, pe care nici măcar nu-l cunosc.

— Asta e situația. Am rămas atât de puțini, încât nici măcar minian nu mai avem. Nici sinagogă-n sat nu mai e, nici mikve și nici rabin. Când avem nevoie îl chemăm pe cel de la Aufseß.

— Am devenit un fel de spectacol folcloric. Mai deunăzi am citit o descriere a înmormântărilor noastre, făcută de un „vecin nedumerit” pe la 1900, care suna cam așa:

„Lucruri ciudate se întâmplă la înmormântările evreiești” - scria el. „Mortul, bărbat sau femeie, e dus la cimitir pe un car de fân tras de un cal. Mormântul este săpat în prealabil, iar mortul e înfășurat într-un liņțoliu, cusut în timp ce respectivul era încă în viață, și pus într-un sicriu simplu, negeluit făcut, fără cuie sau șuruburi, de tâmplarul local, ca o ladă, din patru scânduri. Un sac mic cu monede însoțește mortul în groapă. Femeile, altele decât rudele de

sânge cele mai apropiate, trebuie să rămână în locuințele lor. Nu e permis a se oferi flori, nici chiar cel mai mic buchet. Cu obișnuitul lor acoperământ capilar, bărbații au pus sicriul în mormânt, cu fața mortului spre est. Totul se desfășoară cu mare iuțeală. Fiecare din cei prezenți aruncă trei lopeți pline de pământ în mormânt. Rabinul, căruia în tinerețea mea îi ziceam «profesorul evreu» de la Aufseß, va citi între timp din cartea de rugăciuni Kadiş-ul, rugăciunea de sfințire a morților.”

— Nu-i prea departe de adevăr, dar ai dreptate, rândurile astea ne prezintă, în cel mai bun caz, ca o curiozitate de bălci.

— Ce șansă că am aproape 60 de ani - vârstă la care omul nu-și mai poate propune să aibă succes în viață sau, după cum zicea Nietzsche dacă nu greșesc, am ajuns să fiu prea bătrân pentru succesele mele!

— Ce bine le zici tu, nu degeaba te-au trimis ai tăi la Universitate la Freiburg. Eu, așa fără școală cum sunt, cred că-i bine că îmbătrânim înainte de moarte. În felul ăsta n-o să ne pară rău că plecăm din lume. Nu o să avem ce regreta. Uite, eu când mă uit la fotografia în care apar la vreo 23 de anișori nu numai că abia mă recunosc în chipeșul tânăr care eram, dar zău dacă mai am ce regreta, uitându-mă la bătrânelul care am devenit. Practic nu mai sunt unul și același, în nicio privință.

— Unde mai pui că timpul e cel mai bun consilier și tămăduitor - îți rezolvă toate problemele. De exemplu, le face atât de ridate pe toate frumoasele pe care le-ai dorit în tinerețe, că-ți cicatrizează orice rană sufletească prin simpla comparație.

— Ce mă făceam dacă aveam 40 de ani și mai aveam încă ce spera sau, Doamne ferește, și mai puțin?... Nici nu vreau să mă gândesc. Așa, nimeni nu mai are nevoie de mine și, în

bună măsură, nici eu de ceilalți.

— Nu-i chiar așa. Niciodată nu-i prea târziu să sperii o ameliorare a cotidianului sau, mai mult chiar, să ai un ideal în viață. Suntem mai toți trecuți prin încercările existenței, prin privațiuni și lipsa unei țărișoare a noastre, fără a înțelege prea bine de la ce ni se trage, care este «misterul nedreptăților» la care am fost supuși - unii cred că fără ajutor divin această înțelegere ne este impenetrabilă.

Trebuie însă să ne depășim condiția, ca Moise, și să ne cucerim prin noi înșine libertatea, în sensul larg al cuvântului. Fiecare are un parcurs și, mai mult sau mai puțin, «exodul» său din neguri către lumină.

Pentru mine și camarazii mei, acest parcurs trece prin crearea unui cămin național evreiesc în Sion, adică la Ierusalim, în Eretz Israel. Nu este cu totul întâmplător că, printre singurele contribuții cu-adevărat originale ale iudaismului, se numără descoperirea semnificației istoriei ca teofanie, dar și a activității umane având drept obiectiv îmbunătățirea, «îndreptarea lumii», așa-numitul «tikun olam».

Este, dacă vrei, o idee far, care se regăsește, transpusă în termenii ateismului, la Marx în cadrul teoriei lui materialist dialectice, conform căreia istoria este o succesiune de moduri de producție și are rolul primordial între factorii care influențează viața omului - o „înlocuire” a diviniității și a necesității absolute, ca voință a creatorului, cu mecanismele legilor obiective, naturale și economico-sociale care ne guvernează existența, diferența esențială fiind că teoria sa nu este dogmatică, ci o incitare la eliberare socială și creativitate, la progres.

— Depinde ce înseamnă pentru tine progres. Nu orice schimbare constituie un progres, tot așa cum nu orice

conservare a tradițiilor înseamnă neapărat o stagnare.

Cât privește lipsa de dogmatism, explică-mi și mie, dacă zici că marxismul nu e o dogmă, cum crezi tu că poate el evalua acțiuni date ca fiind juste, morale, umane, naturale sau nu, din moment ce acestea nu pot fi caracterizate drept compatibile sau nu cu principii imuabile bine structurate, adică tocmai cu o dogmă?

În opoziție cu mizerabilismul lui Marx, pentru care „proletarul” pare redus, de către condițiile sale de viață, la stadiul de brută lipsită de orice orizont spiritual și perspectivă socială („alienat” de societatea capitalistă, după cum zice „marele gânditor”), pentru Bergson, de pildă, spiritul creator, libertatea constituie fondul însuși al existenței. Este vorba despre instinct în clipa în care subiectul reușește să se desprindă de propria-i activitate, devenind astfel capabil să gândească obiectul și să-l amplifice nelimitat. Are loc astfel o fuzionare a capacităților cognitive și a instinctului - factorul în contact cu realitatea exterioară - din care rezultă deschiderea conștiinței asupra realității profunde a vieții, ceea ce conduce la depășirea clivajului subiect-obiect. Subiectul cunoașterii se identifică, după cum se întâmplă, în exemplul dat de filosof, în artă, cu obiectul de cunoscut.

Asta e, dragul meu, filosofie, nu mâzgălelele lui Marx, care poate fi orice, sociolog, psiholog, economist, fie el chiar genial, contabil sau cizmar, dar nu fi-lo-sof. Verstehen Sie?

După ce un Kant și un Nietzsche au existat în lume, să-mi vii cu un asemenea determinism complet lipsit de nuanțe e mai mare râsul, ca să nu mai vorbim de tragicul consecințelor sale.

Am cunoscut, acolo-n Statele Unite, câțiva descendenți ai unei familii care se ocupă cu o afacere, foarte prosperă, de pantaloni de lucru din denim indigo foarte durabili,

așa numiții blue-jeans. Ei sunt urmașii lui Loeb (devenit acolo Levi) Strauss, născut aici la Buttenheim, emigrat în America și care e la originea acestor pantaloni minune. El ar fi un exemplu strălucit de individ înzestrat cu o „intuiție bergsoniană”, cu acea îmbinare savantă a inteligenței native cu instinctul ascuțit de restricțiile impuse existenței bavareze a generațiilor succesive de evrei, pe de o parte, și cu o „voință de putere”, în sensul nietzschean al termenului, pe de alta.

Bine spunea cineva: „Nu te supăra!... Ia-ți revanșa!”

El și-a luat astfel revanșa asupra condițiilor de trai ale tinereților sale pe plaiurile natale, doar că puțini sunt capabili să-și domine într-o asemenea măsură resentimentele și să pozitiveze supărarea pe vicisitudinile destinului, convertind-o într-un succes în viață.

Într-un anume sens, Levi este și un exemplu de „supraom”, așa cum l-a gândit Nietzsche.

„Dumnezeu a murit” spune Nietzsche, și, într-un anume sens, e cum nu se poate mai valabil pentru Levi, care s-a bazat toată viața doar pe sine însuși, menținând vigilent și viguros în sine voința sa de putere într-o perpetuă depășire de sine, existența, la Nietzsche, fiind o permanentă devenire.

Levi a fost ceea ce Nietzsche numea un „spirit lejer și dezinvolt”, și s-a autodepășit continuu, afirmându-și libertatea prin ea însăși în forme diverse.

Mai mult, Levi nu s-a comportat ca un cameleon, în dorința instinctivă de a supraviețui cu orice preț și atâta tot, ci s-a orientat către o permanentă influențare reciprocă între el și societatea în mijlocul căreia trăia, având știința de a surprinde și a-și însuși, ca nimeni altul, ceea ce se cheamă „zeitgeist”-ul, „l'air du temps”, „spiritul vremii”, cum se zice.

Pentru că tot vorbim de Nietzsche, trebuie să-ți marturisesc cât de mult ader la ideea lui că niciun enunț nu

e valabil în sine, ci e adevărat sau nu, după cum cel care-l analizează (subiectul) va realiza în el însuși raportul ce leagă enunțul de contextul acestuia. Nimic nu trebuie, deci, înțeles static, rupt de devenirea sa și, mai ales, de conjunctură, căci are de îndeplinit, într-un context dat, un rol dinamic și în strânsă relație cu împrejurările.

Ce frumos spus, cât de adevărat, fascinant, genial și simplu, cât de potrivit situației noastre în Bavaria și în general!

O excelentă ilustrare este cazul reproșurilor, pe care ni le fac unii și alții, privind situația mizerabilă în care ne aflam pe vremea când familii întregi au fost nevoite să emigreze spre America. Autorii acestor reproșuri se fac că uită să gândească întreaga situație în contextul ei, în perspectiva secolelor de segregare, discriminare, privațiuni, masacre, spolieri, interdicții și prigoană, a legilor care împiedicau orice emancipare și acces la un statut „onorabil”, pe care aceleași legi ni-l pretindeau în vederea obținerii de drepturi elementare, drepturi care altora le reveneau automat. Mizeria nu este o tradiție ci o consecință!

Normal că evreii se orientau către acumularea de bani și bijuterii, din moment ce, în Polonia, de pildă, achiziționarea de terenuri sau case le era strict interzisă, iar la noi le era foarte limitată. Nu lipsa de talent, de potențial sau de hărnicie au împiedicat emanciparea evreilor, dovadă fiind situația înfloritoare pe care și-au construit-o de la zero în „Lumea Nouă” prin muncă grea, cinstită și loială față de noul lor cămin, profitând de un mediu propice exprimării competențelor și împlinirii idealurilor pe fondul unei depline egalități a șanselor, garantată acolo tuturor cetățenilor.

Cum altfel s-ar putea oare înțelege, acum, faptul că

populații întregi din Șvabia și Saxonia, ca și din Cehia și Serbia, de altfel, au imigrat la vreme de restriște și sărăcie către România de azi, decât în perspectivă istorică și nu privind situația actuală a meleagurilor de origine față de cele unde se află pentru moment aceste populații în mod detașat de contextul istoric respectiv.

Sigur că pădure fără uscături nu s-a mai văzut, doar că, în cazul nostru, dacă un evreu e gangster, este suficient pentru ca toată comunitatea să fie etichetată de criminală. Ori adevărul este că suntem ca toată lumea și asta se vede foarte bine în condițiile noii vieți americane. Unii sunt cum trebuie, alții nu tocmai. O infimă minoritate calcă strâmb, alții, marea majoritate, muncesc din greu. Unii trag foloase nemeritate, alții, în aceleași proporții cu toate celelalte etnii, își câștigă pâinea cinstit și, mai mult decât atât, au o activitate obștească demnă de laudă, ca aceea a lui Levi Strauss, consăteanul nostru, a urmașilor săi, precum și a multor altor familii cu origini bavareze din Statele Unite.

Să luăm un exemplu din anii prohibiției: în timp ce unii evrei, ca Longy Zwillman și Joe Reinfeld, s-au alăturat lumii interlope în traficul de alcool, alt evreu, Ernest Lilienthal, anticipând prohibiția, a închis încă din 1917 Distileriiile Crown, pe care le poseda, alăturându-se afacerii rudelor sale din familia Haas, proprietarii societății Haas Bros (frații Haas).

Familia Lilienthal era și ea de descendență evreiască bavareză.

În secolul XVIII, Lilienthalii au devenit agenți fiscali pentru curtea bavareză și au ajuns renumiți și apreciați lideri ai comunității evreiești. Tatăl lui Ernest Lilienthal, pe nume Samuel, a emigrat în 1840 și a devenit un binecunoscut medic homeopat la New York. Fiul acestuia, Ernest Ruben

Lilienthal, s-a născut pe 30 august 1850, la Lockport, New York. În vara lui 1871, Ernest a sosit la San Francisco și a deschis un birou de angrosist de whiskey, Noble Cyrus, pe California Street la numărul 223. Acestea au fost începuturile familiei Lilienthal și ale companiei care a fost cea mai mare firmă de băuturi alcoolice en-gros din vestul SUA până la 1890.

— De unde știi tu toate acestea?

— Am un văr, crupier la Miami, care mi-a povestit despre unii și alții, inclusiv despre un alt individ, un îmbogățit peste noapte din traficul de alcool, după cum se zvonește, și care-i acum ambasadorul Statelor Unite la Londra. La Berlin se șușotește că tipul ăsta pe de o parte se face că e amic cu britanicii, pe de alta duce un soi de tratative cu oficialități din ministerul de externe german.

O altă cunoștință de-a mea, despre care nu se știe că e pe jumătate evreu, ar fi văzut cu ochii lui un raport al ambasadorului german la Londra, Herbert von Dirksen, conform caruia americanul i-ar fi mărturisit textual că „nu atât faptul că doresc să ne descotorosească de evrei ar fi atât de dăunător pentru germani, cât gălăgia cu care însoțesc realizarea acestui țel” și că „și în Statele Unite există sentimente antisemite foarte puternice, și o mare parte a populației înțelege atitudinea Germaniei față de evrei”. Ce bine e să-ți cultivi relațiile cu cât mai multă lume!... Te ajută, cel puțin, să știi pe ce lume te afli.

— Vezi că nici America nu ar fi mai brează, și că, la o adică, nimeni nu ne va apăra, nici aici, dar nici acolo!

— Nu-i adevărat. Trebuie să-ți spun că președintele Roosevelt nu era la curent, ba chiar a interzis orice astfel de tratative mai mult sau mai puțin directe. Cred că până la urmă o să-l schimbe pe ambasadorul ăsta de la Londra cu totul.